

Redaktionelt

SLAGMARK nr. 50: *Dansk Idéhistorie* indeholder en række artikler, der fra forskellige udgangspunkter kaster nyt lys på den danske idéhistorie i perioden 1800-2000. Samlet set leverer temanummeret et bud på, hvordan der anno 2007 kan bedrives nyskabende og frugtbar idéhistorisk forskning med Danmarkshistorien som udgangspunkt. Temanummeret positionerer sig mellem de to skelsættende værker *Den Danske Filosofis Historie I-V* (Ebbesen & Koch 2002-4) og *Dansk Naturvidenskabs Historie I-IV* (Kragh et al 2005-6), der begge har forøget vores viden om den danske kulturhistories højere luftlag betragteligt. Dette gør temanummeret ved at tage en række emner op, der har forbindelse til både filosofi og videnskab uden at kunne rubriceres som enten det ene eller det andet – og som derfor kun behandles stedmoderligt i de to ellers bredtfaavnende historiske fremstillinger. Det er emner som historieopfattelser, dannelsesideologier, folkeoplysningstiltag, uddannelsesreformer og livsanskuelsesdebatter. Emner, der i skiftende historiske sammenhænge har fyldt meget i Danmarks intellektuelle landskab og det med store konsekvenser til følge. I denne idéhistorie indtages hovedrollerne ikke udelukkende, eller bare fortrinsvist, af filosoffer og videnskabsfolk, men derimod af en broget skare af intellektuelle – politikere, historikere, pædagoger, lærere, forfattere og præster – hvis virke ofte passer dårligt ind i de disciplinhistoriske kategorier. Ikke mindst derfor er disse personers historiske betydning ofte blevet undervurderet eller overset. Denne idéhistorie forfølger sine emner på tværs af disciplinære skel, der for en historisk betragtning ofte fordrejer mere end de forklarer. På samme måde forfølger den sine historiske aktører på tværs af filosofiske institutter og videnskabelige laboratorier. Den eftersporer de politiske foreninger, folkelige bevægelser og personlige netværk, der ikke sjældent var en ligeså vigtig del af de intellektuelles verden, som de professionsbundne institutioner var det. I denne historie er de vigtigste tekster heller ikke altid

filosofiske hovedværker eller videnskabelige afhandlinger. Artikler i populære tidsskrifter, publicerede taler, flyveblade, uddannelsesprogrammer og lignende havde ofte større effekt og mere vidtrækkende historiske konsekvenser.

Temanummeret tager alle disse elementer i det intellektuelle landskab alvorligt. Det betyder imidlertid ikke, at det idéhistoriske skal opløses i en bred kulturhistorie. Det afgørende er derimod, at de filosofiske og videnskabelige idéer, der tages op i temanummerets artikler – fra Hegels politiske filosofi over det humanistiske og grundtvigske dannelsesideal til darwinisme – ikke er stabile, færdige idékonstellationer, der på et givent tidspunkt har gjort sig gældende i kulturen. Idéerne er dynamiske størrelser, der konstant skabes, formes og ændres i menneskets sproglige omgang med dem. Denne komplekse dynamik mellem idéer og kontekst skal idéhistorien have modet til at indkredse (Skinner 1969). Det er dette vel efterhånden velkendte kontekstualistiske credo, som temanummeret søger at omsætte til praksis gennem et fokus på den danske kontekst.

Andre har før SLAGMARK nr. 50: *Dansk Idéhistorie* forfulgt lignende perspektiver på Danmarkshistorien – Ove Korsgaards kamp-trilogi er vel nok det mest oplagte og lysende eksempel på dette (Korsgaard 1982; Korsgaard 1997; Korsgaard 2004) – men sammenlignet med både svenske og norske kolleger, der har produceret store oversigtsværker over deres respektive landes idéhistorie (Frängsmyr 2000; Eriksen et al 2003), så har professionelle danske idéhistorikere interesseret sig forholdsvis lidt for idéhistoriske udviklinger i en specifik dansk kontekst. Store dele af historien har derfor ikke været behandlet fra et eksplicit idéhistorisk udgangspunkt, og i den forstand tager SLAGMARK derfor et skridt i en ny historiografisk retning. Det er i den sammenhæng værd at understrege, at det ikke er tænkt som et led i en national, åndshistorisk oprustning, når SLAGMARK med denne udgivelse momentært vender sig mod den danske baghave. Det er blot en afspejling af det historiske faktum, at en væsentlig del af de idéhistoriske diskussioner i en lang periode udsprang af og var tænkt ind i en national sammenhæng. Sådan har det ikke altid været, og det er det muligvis heller ikke længere. Men det var tilfældet i det historiske tidsrum, som temanummerets artikler falder inden for.

I temanummerets første bidrag identificerer og diskuterer Bertel Nygaard den kraftige inspiration fra hegeliensk tænkning, der i forskellige varianter kom til udtryk hos A.F. Tscherning, J.N. Madvig, D.G. Monrad og Orla Lehmann. Det var fire af de vigtigste skikkelser i dansk politik omkring 1848. Nygaard demonstrerer, at hegelianismen på dansk grund ikke blot gjorde sig gældende i de mere velkendte teologiske og filosofiske sammenhænge med folk som Johan Ludvig Heiberg og Hans L. Martensen og anti-hegelianeren Søren Kierkegaard i centrum, men også havde stor betydning i tidens politiske og samfundsteoretiske tænkning. Nygaards artikel understreger dermed nød-

vendigheden af at se hegelianismen som et bredt åndshistorisk fænomen, der på afgørende vis satte sit præg på den danske politiske kultur i første halvdel af det 19. århundrede.

I tiden efter 1848 kom grundtvigianismen til at fylde meget i Danmarks kulturelle og fysiske landskab, ikke mindst takket være et vidt forgrenet net af højskoler. Med udgangspunkt i skolefolkene, brødrene Jørgen og Poul la Cour, kaster Hans Henrik Hjermitsev i sin artikel nyt lys på grundtvigianismens forhold til naturvidenskab og dannelse i sidste halvdel af det 19. århundrede. Hjermitsev demonstrerer hvorledes brødrene la Cour fra deres plads på henholdsvis *Lynby Landboskole* og mønsterhøjskolen, *Den udvidede Højskole i Askov*, med forskellige grader af succes søgte at skabe plads til naturvidenskabelig undervisning og oplysning inden for rammerne af en folkelig bevægelse, der havde et i bedste fald ambivalent forhold til naturvidenskab som dannelsesmiddel. Hjermitsev eftersporer de debatter og den polemik, som brødrenes argumentation både indgik i og var kilde til, og han kortlægger derved det handlings- og argumentationsrum, som de to brødre manøvrerede i.

Spørgsmålet om naturvidenskabens mulige dannelsespotentiale er også omdrejningspunktet i Kristine Hays Lynnings artikel om naturvidenskab i den lærde skole i perioden efter gymnasireformen i 1871. Denne reform havde tvodelt den lærde skole i en matematisk-naturvidenskabelig og en sproglig-historisk linie, hvilket foranledigede en ophedet polemik igennem 1870'erne og 80'erne. Denne polemik eftersporer Lynning gennem tre af dens vigtigste stemmer, filologerne Johan Victorinus Pingel og Søren Ludvig Tuxen samt den positivistiske filosof Kristian Kroman. Grundpositionerne genfinder vi i det 20. århundredes uddannelsespolitiske diskussioner, men Lynning demonstrerer, at der var mere på spil i denne intense debat end et sammenstød mellem en naturvidenskabelig og en humanistisk kultur. Den indgik i en dynamisk reformproces, hvor de aktive debattører ændrede positioner på en slagmark, der selv forandrede sig i takt med, at den traditionelt elitære lærde skole i højere grad blev et led i et demokratiseret og sammenhængende skolesystem mellem folkeskole og universitet.

Casper Andersen tager i sin artikel fat på to personer, der var blandt hovedkræfterne bag oprettelsen af et folkeuniversitet på dansk grund, den revolutionære socialist Gerson Trier og historikeren Kristian Erslev. Andersen viser, hvorledes de to personer havde vidt forskellige ideologiske bevæggrunde for at engagere sig i den nye institution. Trier så institutionen som et led i højnelsen af proletariatets levilkår, mens Erslev inddrog Folkeuniversitetet i kampen for en nyorientering af Københavns Universitet. Troen på værdien af videnskabsbaseret folkeoplysning havde de til fælles. Andersen stiller skarpt

på de kompromiser og strategier Trier og Erslev betjente sig af for at skabe rum for Folkeuniversitetet i det danske oplysningslandskab, og artiklen undersøger herved den komplekse proces, hvorigennem idéer gennem forhandling glider ind i institutioner og omsættes til praksis.

Kulturkampen der udspillede sig under det 19. århundredes moderne gennembrud er velbeskrevet og spøger til stadighed i de aktuelle kulturkampsdiskussioner. Anderledes underbelyst i den eksisterende litteratur er den ofte lige så intense 'livsanskuelsesdebat', der verserede i 1920'ernes danske intellektuelle miljø. Jesper Vaczy Kragh introducerer i sin artikel en række af de ideologiske omdrejningspunkter i denne noget oversete kulturkamp. Han peger blandt andet på, at danske intellektuelle som digteren Helge Rode med fornyet kraft formåede at sætte en religiøs livsforståelse på dagordenen som alternativ til treenigheden af naturalisme, darwinisme og radikalisme. Der var således tale om en indtagelse af de gamle skyttegrave fra tiden omkring det moderne gennembrud, men 1920'ernes danske kulturkamp udspillede sig med Første Verdenskrig i frisk erindring og var dybt præget af en række nye udviklinger inden for blandt andet atomfysik og genetik. Som Vaczy Kragh påviser, fik kampen derigennem på afgørende vis sit helt eget udtryk og indhold.

Temanummeret rundes af med Stine Grumsen og Hans Henrik Hjermit-slevs institutionshistoriske artikel om Institut for Idéhistorie ved Aarhus Uni-versitet, der blev grundlagt i 1967 som Danmarks første og stadig eneste insti-tution eksklusivt viet til studier af ideernes historie. Grumsen og Hjermitslev følger Institutets udvikling dels gennem de forskellige studieordninger, der har afspejlet skiftende (universitets)politiske vinde og dels på baggrund af en statistisk kortlægning af de emner, som studerende ved instituttet har beskæf-tiget sig med gennem dets historie. Grumsen og Hjermitslev sammenligner med udviklingen i de institutionelle penderter i Norge og Sverige og tegner et billede af et institut, som har været præget af stærke personligheder og vold-somme kampe. Det skal her nævnes, at *SLAGMARK - tidsskrift for idéhistorie* siden dets stiftelse i 1983 har haft tæt personmæssig og fysisk tilknytning til Institut for Idéhistorie på Aarhus Universitet. Det er derfor en vigtig del af tidsskriftets egen historie, vi bringer her i tidsskriftets halvtredsindstyvende udgivelse.

Under for tema er intermezzoet i *SLAGMARK* nr. 50 viet til filosofen Richard Rortys artikel *Filosofiens historiografi: Fire generer*. Rorty døde tidligere på året. I sit filosofiske projekt sigtede han, under inspiration af den sene Wittgenstein og den amerikanske pragmatistiske filosofi, på at gøre op med filosofernes forsøg på at finde et absolut fundament for den menneskelige

erkendelse. I forlængelse af dette opgør argumenterede han for, at de filosofiske problematikkers vedholdenhed og tilsyneladende uforanderlighed ikke skyldes, at de er af særlig fundamental eller uomgængelig karakter. De udspringer derimod af en misforstået og ufrugtbar omgang med sproget. For Rorty rejste opgøret med den filosofiske tradition spørgsmålet om, hvad der skal stilles op med filosofihistorien som disciplin ved de filosofiske institutter. Dette spørgsmål tager han op i artiklen om de fire genrer og argumenterer for, at den klassiske filosofihistoriske fremstilling – den der begynder med Thales og systematisk arbejder sig frem mod nutiden – bør afgå ved døden. Jo før desto bedre. Samtidig fremsætter han et konstruktivt og velopløst forsvar for tre andre og anderledes frugtbare tilgange til tænkningens historie. Rortys artikel, der første gang udkom på engelsk i antologien *Philosophy in History* fra 1984 (Rorty, Schneewind & Skinner (ed.) 1984), leverer derved et originalt, tankeprovokerende og stadig aktuelt bud på, hvordan vi efter den sproglige vending kan beskæftige os med tænkningens historie – og nok så vigtigt også på, hvorfor vi bør gøre det.

Tilbage er blot at ønske rigtig god læselyst.

Litteratur

- Eriksen, Trond Berg et al (2003): *Norsk Idéhistorie* Bd. I-VI, Oslo: Aschehoug & Co.
- Ebbesen, Sten & Koch, Carl Henrik (2002-4): *Den Danske Filosofis Historie* Bd. I-V, København: Gyldendal
- Frängsmyr, Tore (2000): *Svensk Idéhistoria - bildning och vetenskap under tusen år* Bd. I-II, Stockholm: Natur og Kultur.
- Korsgaard, Ove (1982): *Kampen om kroppen. Dansk idræts historie gennem 200 år*, København: Gyldendal.
- Korsgaard, Ove (1997): *Kampen om lyset. Dansk voksenoplysning gennem 500 år*. København: Gyldendal.
- Korsgaard, Ove (2004): *Kampen om folket. Et dannelsesperspektiv på dansk historie gennem 500 år*, København: Gyldendal.
- Kragh, Helge et al (2005-6): *Dansk Naturvidenskabs Historie Bd. 1-4*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Rorty, Richard, Schneewind, J.B. & Skinner, Quentin (red.) (1984): *Philosophy in History. Essays on the historiography of philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press
- Skinner, Quentin (1969): "Meaning and Understanding in the History of Ideas", *History and Theory*, Vol. 8, No 1, s. 3 – 53.